

Др Свето Пурић,

Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

УДК: 338.434

Примљено: 20.09.2010.

Краћи научни чланак

ПОЉОПРИВРЕДА КАО БИЗНИС И КАО НАЧИН ЖИВОТА

Аутор се у раду бави истраживањем пољопривреде као бизниса и као начина живота у савременом друштву, посебно у Републици Србији. Према стањенију аутора, немогуће је одвојити пољопривреду као привредну делатност од пољопривреде као начина живота, ако желимо да од исте имамо неку корист. Позитивна искуства других су корисна и пожељна, али су он својствена још кориснија. Постоје многи озбиљни разлози збој којих би ова привредна грана требало да буде предмет посебне пажње државе, а не привредна грана која је предмет константној занемаривања.

Кључне речи: пољопривреда, субвенције државе, пољопривреда као бизнис, време производње, природа пољопривредне производње

Ове две ствари нисам могао одвојити, независно од тога што већина аутора који о пољопривреди говоре, то свесно или несвесно, по правилу ради. Ако пољопривреда није и једно и друго у доброј комбинацији, дугорочно се то мора осветити и пољопривредним произвођачима али и онима који од ње, директно или индиректно живе. Од произвођача преко прерађивача, до дистрибутера готових производа, репродукциони циклус кретања хране мора бити тако укомпонован и организационо и интересно, како би судбина свих зависила од судбине производа који их повезује.

Питање националне прехранбене сигурности и безбедности јесте и мора постати, ако није, стратешки циљ. Она то није ако се свака несташица, као да се

једва чекала, покрива интервентним увозом. Какве последице то даље има на домаћу производњу, остаје нечија туђа брига.¹

Такав потез, уз велику личну корист појединца, изазива у наредном периоду несташице које није могуће ни лако, а посебно не и брзо покрити. Ланчана реакција негативних трендова наставља даље, уским козјим стазама до ћорсокака, где на крају стоје незадовољни и неопскрбљени потрошачи.

Позитивна искуства других, паметни користе и на својим просторима, али не прецртавањем и пресађивањем. Просто неке врсте ту не живе, а и ако опстају потребно им је време аклиматизације. Старе добре и проверене сорте и расе, уз надоградњу онога што ту од најбољег у свету може остати и опстати, јесте пут да синови и унуци постану бољи домаћини од очева и дедова. То у Србији некако не иде!!! Зашто???

Пољопривреда је, без сумње, привредна грана од виталног значаја за опстанак људске врсте. Примарној пољопривредној производњи припада централно место у овом систему. „Модерна пољопривреда је скуп различитих функционалних веза и односа између предфармерског, фармерског и постфармерског и услужног сектора.“² Показало се и то да је пољопривреда подручје у којем се испољавају најсложенији и најтежи проблеми у земљама у транзицији са ЕУ.

Од W. Petty (друга половина 17. века) који је тврдио да је „рад отац богатства а земља му је мати“, преко размишљања да „сиромашни сељаци значе и сиромашно краљевство“, а тиме и краљ, до физиократа код којих је пропагиран аналитичко-компаративни, агрогеографски приступ у аграрној економији, стварана је „економика газдинства“.

Од оптималне величине пољопривредног газдинства, преко усклађеног односа биљне и сточарске производње, до економике производње појединих култура и производа, крчен је пут економике пољопривреде.

Када земљишни посед бива доведен на величину парцеле до које смо ми дошли, распарчан и раздробљен са просечном величином око 3ха по домаћинству,

¹ Примера ради, у 2009. год. је увезено толико млека у праху да је то било више него што је износио увоз истог производа протеклих 10-так година, а истовремено је стотинак војвођанских и шумадијских крава морало отићи на кланице због ниских цена млека.

² Др Зорка Закић и др Жаклина Стојановић, „Економика аграра“, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, из предговора, стр. 2.

више је него сигурно да сте таквим односом одузели пољопривреди сва знања која су јој омогућила да пре тога процвета.

Ако се томе дода чињеница да „економика аграра значајно превазилази границе капије на пољопривредном газдинству и укључује многобројне активности прераде, дистрибуције и потрошње хране“³ онда је јасно колико се промашаји учињени у првим корацима негативно рефлектују касније на поменуте фазе.

Када је реч о принципу економичности и профиту као мотиву производње он наравно остаје присутан и у пољопривреди, на индивидуалном газдинству. То не би била пуна истина ако истоме не додамо чињеницу да је *пољопривреда истовремено и бизнис и начин живота*.

За већину породичних газдинстава профит јесте пословни циљ, али они који управљају газдинством имају и додатне циљеве, они одржавају стил живљења преносећи наслеђем члановима породице. Фармери посебно истичу задовољство које им пружа *рад сам по себи*. Од тога да се обавља у отвореном простору, да је присутно уживање при обављању одређених послова и задатака, до тога да можете посматрати процес раста код биљака и животиња.⁴

Када воћка коју сте лично засадили, а пре тога знате и шта сте засадили, процвета и пророди, када теле у чијем тељењу сте лично учествовали и својом руком задојили, када коњ кога сте лично одгајили добије груп трку (уз грла који су други увезли), онда осетите снагу коју вам никаква техника и технологија не могу подарити. Финансијски ефекти ту некако стоје иза. Ако их има, добро је за нову и повећану производњу, ако изостану носи вас адреналин даље, у ишчекивању да ће доћи нека боља времена. А шта је већ једном са њима???

Како модерну пољопривреду чини неколико сектора који су везани за производњу и дистрибуцију пољопривредно-прехрамбених производа, предфармерски сектор; примарна производња – фармерски сектора; секундарни – произвођачки сектор и терцијални – услужни сектор, то је потребно све ово имати у виду (и наравно имати сазнања о целини репроцелине, да би се омогућило њено савремено функционисање. Примарно место у сектору аграра припада независним

³ Ibid., str. 15.

⁴ То задовољство се заиста не може описати. Њега можете осетити једино ако се овим послом бавите: копате и косите, храните и чистите, напасате и прскате, музете и сирите, режете и берете, тимарите или наводњавате....., или можда све то помало.

породичним фармерима. Они су идеална форма организације производње у области пољопривреде.

Породично пољопривредно газдинство функционише на бази власништва над земљом као основним ресурсом, предузетнички је усмерено и најчешће производно диверзификован, утемељена је активност ослонцем на породицу, са компаративним предностима на отвореном тржишту. Процес производње усклађује са природом и чува ресурсе а бављење пољопривредом је истовремено и бизнис и начин живота. Да би то стварно постала наша пољопривреда и у њој наш пољопривредни произвођач потребно је и: „одговарајућом политиком подстицаја неопходно је повећати обим домаће производње и знатно више стимулисати извоз пољопривредно-прехранбених производа разним видовима субвенција. Неопходно је учинити максималне напоре ка враћању нашој земљи статуса најповлашћеније нације у међународној трговини са ЕУ“.⁵

Из специфичности тражње за пољопривредним производима произилази и специфичан положај произвођача ових производа. Тражња за пољопривредним производима је изведена јер је дефинисана односом потрошача према производима вишег степена прераде. Од склоности (граничне) према потрошњи и према штедњи, преко промена у висини дохотка потрошача до еластичности понуде и тражње у односу на промену цене пољопривредног производа, варира и тражња за њима.

Принцип опортунитетних трошкова намеће таква решења која препоручују такву производну комбинацију рада, капитала и земљишта која даје највећи принос. Проблем производне структуре се најчешће своди на изналагање најбоље комбинације сточарске и биљне производње. То је опет са своје стране диктирано постојањем природних веза између појединих биљних култура али и њиховог утицаја на узгој стоке.

Закон опадајућих приноса, карактеристичан иначе за већину производних процеса, најочигледније и најдрастичније се показује у пољопривредној производњи. На газдинствима је присутна појава да се тежи „надокнади једва нешто већој од минималних просечних трошкова, што се изједначава са захтевом минималне добити. Овакав став додатно утиче на смањење понуде хране и

⁵ Проф. др Бранислав Влаховић, „Аграр Србије на прагу европских интеграција“, Инфо, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

нерационално коришћење ресурса на националном нивоу.“⁶ Не спорећи тачност навода, морам констатовати да је пољопривредни произвођач неадекватном економском политиком дуги низ година, доведен у положај принуде нееконичног понашања. Потрошачу то некада тренутно одговара, дугорочно без сумње губи и он.

Неподударност времена производње и радног периода (због биолошког карактера биљне производње), где је време производње у пољопривреди, по правилу, далеко дуже од радног периода; сезонски карактер пољопривредне производње; спорији обрт капитала и др., јесу карактеристике овог сектора које се даље, директно или индиректно, рефлектују на тражњу а тиме на статус и начин живота пољопривредног произвођача. За понуду пољопривредних производа важи правило да је у кратком року потпуно нееластична.⁷

Куда и како даље?

Нигде као у аграру не важи тако јака тврдња да је велико боље, али да је мало лепше. Да ли је за мачка много говеђа глава? Када капитал, посед, величина компаније итд. превазиђе величину оптималног система са становишта организације и економичности, систем креће ка ентропији. Тада кажемо да га је корпорација надрасла, да више не контролише токове новца, да једноставно не влада ситуацијом. Слон на стакленим ногама опстаје на кратко и најчешће се све брзо руши као кула од карата, са свим последицама које из тога произилазе.

Примарна пољопривредна производња, осмишљена у штали и на ливади, основни је извор понуде. Процес маркетинга почиње и нешто раније (са фирмама које пољопривреду снабдевају инпутима) и иде до потрошача који купује одређен производ за финалну потрошњу. Неравноправни услови размене, рефлектовани кроз ниже цене пољопривредних производа, јесу били и још увек јесу наша збиља. Колико дуго? Од првог петогодишњег плана до данашњих дана (без обзира на спори обрт капитала и ниску акумулацију по природи делатности) агонија ове производње и њених произвођача се наставља. Као логичан крај је

⁶ Др Зорка Закић и др Жаклина Стојановић, „Економика аграра“, центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд, 2008, стр. 121.

⁷ Оно што је засејано може се пожњети, једном уништено основно стадо мора годинама чекати да буде обновљено итд.

смањена производња и несташице. Изгледа да се млеко ипак мора добити од крава!!! Уз државне субвенције наравно, као и у остатку нормалног света.

Шта са руралним развојем? Где је истина о кораку назад ради она два напред? Да ли заборављена сељачка економија мора сићи са маргина развоја? Подређени положај сељака кроз инфериорни статус у односу на друге социоекономске групације мора да се мења ако се желе обезбедити довољне количине здраве хране (за прехрану сопственог становништва али и обезбеђење вишкова за извоз).

Рурални развој „представља комплексан развој одређеног руралног подручја на основу расположивих природних, материјалних, инфраструктурних и људских ресурса којима се управља са дужном пажњом на очувању равнотеже између човека и природе“⁸

Имајући у виду нека искуства, укључујући и лично, на поменутом путу развоја стоји и сточарска производња. Од традиције којом смо се могли поносити до врло скромног сточног фонда (који нам не служи на част), ишли смо путем посртања и губитака, дизања и нових разочарења и стигли до несташица и немоћи која нас, у овом значајном сектору, озбиљно оптерећује.

И док овај сектор не живи већ преживљава, не развија се већ тавори, у беспомоћном положају вапи за помоћи да би другима помогао, остају и глуви и слепи на то и произвођачи и држава. Дошло је време да се небрига и немар, а рекао бих и незнање али и лоша намера, освете свима заједно. Очито је да, оно што није плаћено на мосту мора бити плаћено на ћуприји.

Размишљајући о овом проблему, али се и практично врло скромно бавећи одгојем високо млечних грла (црвеног и црног холштајна), али и оних за производњу меса (при томе се мисли на сименталску расу) дошао сам до економске рачунице која показује да:

- производња млека, имајући у виду садашњу откупну цену, јесте посао на коме имате губитак или сте на позитивној нули (уз огромне напоре и даноноћни рад);
- класичан тов јунади, већ дуже време прави минус или је на оној фамозној позитивној нули.

⁸ Др Зорка Закић и др Жаклина Стојановић, Економика агара, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд, 2008, стр. 517.

Где се крије шанса да велики број породичних газдинстава профитабилно послују, како би ово занимање постало добра комбинација успеха и начина живота.

Мени се у овом тренутку чини, а тога постају полако свесне и неке високо развијене земље (које се полако враћају на екстензиван начин гајења говеда), да производња говеђег меса у систему крава-теле (без муже), уз коришћење јефтених извора хране и мала улагања, може постати начин живота великог броја српских газдинстава. Наше домаће шарено говече у типу сименталца, јесте управо добра основа за укрштање са меснатим расама.⁹

Од куда економска основа за ову идеју?

Производња довољних количина квалитетног говеђег меса, које задњих година све више и све чешће увозимо, може бити довољна, не само да се задовољи домаћа потрошња већ и да се обезбеди извоз и по том основу значајан девизни прилив. Она може постати и начин опстанка за мања и старија домаћинства, која се овим послом могу бавити и у тим годинама. На овај начин се користе земљишни поседи на оптималан начин (постају пашњак за цео вегетациони период) уз значајно снижене трошкове које проузрокује ратарска производња. На овај начин би се у функцију ставиле запуштене и необрађене земљишне површине. Уз све то, исто би значило и потребу за новим радним местима (основни фактор производње – човек, нам је у другим секторима постао вишак).¹⁰

Нема ни један озбиљан разлог, макар не економски и сточарски, да ово не постане и остане наше занимање, бизнис и начин живота.

Резиме

⁹ Аутор полако и стрпљиво већ неко време ради на едукацији својих комшија и пријатеља, на овом питању.

¹⁰ Примера ради у европској Унији се 36% укупног броја говеди производи у овом систему; у Немачкој се овим начином произведе око 70% укупних количина говеђег меса, а држава стимулише овај систем са око 200Е по утовљеном грлу, сто је случај и у Хрватској. У земљама са највећом производњом и извозом говеђег меса у свету (као што су Аустралија и Аргентина) искључиво је заступљен овај начин узгоја и това говеда.

Пољопривреду као бизнис и пољопривреду као начин живота, ако се истој добро жели, није могуће одвојити. Ако их одвојите, питање је шта ће остати и од једног и од другог. Ако се не споје угрожена је национална прехранбена сигурност али се озбиљно улази и у питање безбедности.

Добра искуства других јесу корисна и добра, сопствена су и кориснија и боља. Организму управо прија храна добијена на подручју на којем човек живи и ради. Она друга је, поред високе цене, нужно зло. Уз то оптерећује и платни биланс, уместо суфицита прави дефицит. А уз то и не прија. А где је ту и задовољство бављења пољопривредом?!

Неподударност времена производње и радног периода, сезонски карактер пољопривредне производње и спорији обрт капитала и др. Јесу озбиљан разлог да ова грана буде предмет посебне пажње и помоћи од стране државе, а не грана са посебним присуством небриге и домаћинског односа. Кад-тад то вам се обије о главу.

Purić Sveto, Ph.D

The Agriculture as a Business and the Agriculture as a Way of Life

Summary

If we are looking for the benefit of it, than it's impossible to separate agriculture as a business from agriculture as a way of life. If we separate those two, then it is questionable what would left from both of it. If we not put together those two then national food securities is at risk, which brings us to the risk of national security at general.

Good experiences of others are helpful and good, but our own are even better and more useful. Biggest benefit for human body comes from the diet based on the food that is produced at the area where the certain individual habitats. Other food products could be considered, not only expensive, but also as a necessary evil on the menu. Those products are also additional ballast to the balance of payments, which makes deficit instead of surpluses. And where is the pleasure of dealing with agriculture and food production.

Incompatibility of the time of production and working period, seasonal nature of agricultural production, slow turnover of capital and other factors are the serious reason for this branch to be the subject of the special attention and assistance from the state, and not an economy branch that is subject of constant neglecting.

Key words: *agriculture, agriculture as a business, assistance from the state, time of production, nature of agricultural production, slow turnover of capital.*